

# Partiledareffekter i Sverige

En studie om partiledarens personliga popularitets  
betydelse för valresultat i Sverige

# Abstract

This study will address the party leader's personal popularity effects on voters' voting behavior. To what extent are voters' party choice influenced by the party leaders' popularity, if the electoral polls show any signs of party leader effects in the Swedish election results and whether some political parties are more sensitive to the effects of party leaders than others. The study will also highlight whether the party leader's impact on the voters' choice of party has strengthened over time. This will be examined through a descriptive study of literature based on the results of the Swedish election surveys during the period 1979 - 2006. Despite speculations that the party leader as a person can have great significance and potentially attract votes to the party, the results show that the party leader's impact on the voters' party choice, at least in Sweden, has not increased over time. It appears, however, that voting based on party leader is more common among the small group of voters who change party between elections than among stable voters. The results show some indirect party leader effects, but these effects are so small that they do not have any significant impact on election results. It is possible to determine that some parties may be more sensitive to the effects of party leaders than others. There are parties in the Swedish political system that have party leaders who are highly valued by their own party supporters, if this trend continues for these parties they may in the future to get more voters who vote for the party because of their party leader than for their policies. It has, however, not been noticed that parties would have been favored by the party leader's popularity in elections. Research indicates that it is the party factor – and not the party leader – that is central and has a significant and decisive role in the Swedish parliamentary elections.

*Nyckelord:* partiledarpopularitet, väljarbeteende, personalisering av politiken, partiledareffekter, Svenska valresultat

*Ord:* 10 498

# Innehållsförteckning

<b>1</b>	<b>Inledning</b> .....	<b>1</b>
1.1	Syfte och frågeställning.....	2
1.2	Metod och material.....	3
1.3	Avgränsning .....	4
<b>2</b>	<b>Teori</b> .....	<b>5</b>
2.1	Personalisering .....	5
2.2	Politiskt ledarskap .....	7
2.3	Direkta och indirekta partiledareffekter .....	8
<b>3</b>	<b>Bakgrund</b> .....	<b>10</b>
3.1	Partiledarstudier .....	10
3.2	Möjligheter för partiledareffekter.....	11
3.3	Image och popularitet.....	12
3.3.1	Populära partiledaregenskaper .....	13
<b>4</b>	<b>Analys</b> .....	<b>15</b>
4.1	Partiledarens personliga popularitetsinverkan på partivalet.....	15
4.2	Partiledarpopularitetens inverkan på de politiska partierna .....	18
<b>5</b>	<b>Sammanfattning</b> .....	<b>24</b>
<b>6</b>	<b>Referenser</b> .....	<b>26</b>

# 1 Inledning

I en tidsålder som placerar massmedia i centrum med dess fokus på känslor och visuella bilder sägs politiska ledare ha blivit mäktigare och politik blivit mer personifierad. Ur den dagliga politiska nyhetsbevakningen kan man utläsa att populära personligheter i de politiska partiernas ledning är en nödvändig förutsättning för valframgångar. Partiers upp- och nedgång i val och opinionsmätningar tillskrivs allt mer partiledaren. Föreställningen är att det är partiledarna som drar valröster eller, om partiledarna inte har tillräckligt stark dragningskraft, bidrar till att partiet förlorar valröster. De svenska partiledarnas starka ställning i sina partier och dominerande roll under valrörelsen gör det viktigt att studera hur väljare värderar dem och hur viktiga partiledarna som personer är för valresultatet.

Vilken betydelse partiledaren har för valresultatet är ingen ny frågeställning utan snarare en ofta återkommande i politiska diskussioner. Frågan är komplicerad och kan ses som näst intill omöjlig att få ett exakt svar på då det är många sammanflätade faktorer som påverkar ett valresultat. Statsvetaren Peter Esaiasson menar att en partiledare har tre huvudsakliga uppgifter att lösa och det är inom dessa tre kategorier vi får studera om vi ska söka svar på vilken betydelse partiledaren har för valresultatet. Den första uppgiften är att organisera det interna partiarbetet, den andra är att representera partiet inför väljarna och den tredje att vara beslutsfattare i regering och riksdag. Dessa tre uppgifter har potentiell betydelse för valresultatet. Det är den andra partiledaruppgiften, att representera partiet inför väljarna, som denna studie kommer att belysa. Partiledarnas uppgift att representera partiet inför väljarna är direkt kopplat till valresultatet. Partiledaren är partiets viktigaste talesperson och han eller hon har i första hand, främst genom massmedias kraftiga bevakning av honom eller henne som person, möjlighet att påverka människors bild av det parti han eller hon representerar (Esaiasson 1985, s.9).

I den politiska historien har den enskilda personen länge tonats ner för väljarna men även i och för politiken generellt. Speciellt i Sverige har politiskt ledarskap i allmänhet och partiledarskap i synnerhet givits begränsad uppmärksamhet och varit ett mindre vanligt forskningsämne. Det har funnits en föreställning om att det endast är partierna som helhet, deras ideologi, program och medlemmarna som kollektivt som får ha betydelse. Enskilda ledare har däremot inte ansetts ha någon större betydelse. Denna kollektivistiska föreställning har präglat den politiska kulturen i Sverige. Detta har bidragit till att politiskt ledarskap och studier av partiledares personliga betydelse till viss del saknats. Idag är det dock uppenbart för alla att partiledare som enskilda personer har en betydelse för organisationers varande och utveckling på många sätt.

Studier kring partiledareffekter är viktiga av olika anledningar, främst för att partiledarnas personlighet och personliga egenskaper kan spela en stor roll för hur individer röstar i demokratiska val och därmed i att bestämma utfallet av dessa val. Hur väljare uppfattar och bedömer de partiledare som de har att välja mellan på valdagen är en viktig pusselbit om man vill förstå varför väljare röstar som de gör. Fokuseringen på partiledarna innebär en ökad potential för partiledareffekter. En populär partiledare blir en tillgång, samtidigt som en ledare på väg utför i opinionen riskerar att dra ned partiet i fallet. När så är fallet innebär det att den ideologiska faktorn vid val inte längre är den självklara faktorn för vilket parti väljarna röstar på. Våra demokratiska val blir ledarcentrerade snarare än ideologicerterade eller policycentrerade. Det är därför viktigt att undersöka om det i verkligheten är så att partiledarens personlighet och personliga egenskaper har den betydelse för människors röstade som massmedia ger sken av. Om vi ska lyssna till media när det gäller val och väljarbeteende skulle det konkret innebära att partiledarpopulariteten är en central faktor bakom väljarens val av parti.

## 1.1 Syfte och frågeställning

Denna studie kommer att behandla frågan om popularitetseffekter på väljarnas röstningsbeteende. Syftet är att undersöka om det faktum att en partiledare är mer eller mindre populär bland väljare har någon betydelse för valresultat i de svenska riksdagsvalen och i vilken mån väljarnas partival påverkats av partiledarnas personliga popularitet. Vidare kommer studien att undersöka huruvida vissa partier är mer känsliga för partiledareffekter än andra. Begreppet partiledareffekter innefattar både effekter på röstningsbeteende och betydelse för valresultatet.

*Frågeställningarna lyder:*

- Påverkar partiledarnas personliga popularitet väljarnas val av parti och i förlängningen valresultatet?
- Har partiledarnas roll som röstvärvare bland väljare förstärkts över tid?
- Är vissa politiska partier mer känsliga för partiledareffekter än andra?

## 1.2 Metod och material

Jag har valt att använda mig av litteraturstudier som grundar sig på de svenska valundersökningarna under tidsperioden 1979 - 2006. Således bygger mitt empiriska material på en litteraturgenomgång och kommer vara en beskrivande statistisk analys med en komparativ ansats mellan politiska partier och över tid (Esaiasson m.fl. 2005, 151). Mitt material kommer från valundersöknings studier från valforskningsprogrammet vid statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, Statistiska centralbyrån (SCB) och Valmyndigheten. Den främsta litteraturen är skriven av Sören Holmberg som tillsammans med Lennart Weibull är ansvarig professor vid Samhälle, opinion och massmedia institutet (SOM-institutet) vid Göteborgs universitet och som ansvarar för de svenska valundersökningarna. I valforskningsprogrammets valundersökningar har man systematiskt mätt partiledarnas och partiets popularitet på samma elvgradiga skala under flera decennier. Detta gör det möjligt att systematiskt studera sambandet mellan hur partier och partiledare uppskattas och att analysera väljarnas röstningsbeteende över tid. Valundersökningen är en vetenskaplig frågeundersökning som genomförts i samarbete mellan Statistiska centralbyrån och Valforskningsprogrammet vid statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet och har genomförts vid varje ordinarie riksdagsval sedan 1956 (<http://www.scb.se>).

Valforskningsprogrammet och SCB gör ett antal undersökningar per år om opinionsbildning i det svenska samhället. Syfte är att kartlägga den svenska allmänhetens vanor och attityder på temat samhälle, politik och media. Diverse faktorer undersöks bland annat svenska folkets samhällsförtroende, synen på den offentliga sektorn, åsikter om kärnkraft och energi, tilliten till politiker, medborgarnas väljarbeteende etc. Vidare undersöks diverse enskilda ämnesområden bland annat åsikter om alkoholpolitiken, uppfattningen om flyktingar och medievärldens digitalisering (Holmberg-Weibull 2009, s.6ff).

Den nationella väljarbeteendeundersökningen som görs vid alla ordinarie riksdagsval och har gjorts sedan 1956 går ut till totalt 6000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige. Urvalet till valundersökningen är ett obundet slumpmässigt urval där alla röstberättigade svenska har lika stor sannolikhet att få vara med i undersökningen. Data samlas in via besöksintervjuer (innan valet) och postenkäter (uppföljning efter valet) och varje undersökning genomförs under så identiska förutsättningar som möjligt för att resultaten från de olika åren ska kunna vara jämförbara. Från och med 2000 års undersökning är åldersintervallerna 15-85 år mot tidigare års 18-85 år. Utländska medborgare ingår i urvalet sedan 1992 samt i undersökningen 1986 och 1989 (Holmberg-Weibull 2009, s.445).

Undersökningarna har bidragit till att det således finns stora mängder data samlat kring hur människor tänker inför och efter riksdagsvalet, samt hur de väljer att lägga sin röst. I valundersökningarna finns flertalet frågor som direkt berör väljarbeteende, hur uppskattade de politiska ledarna är och vilka egenskaper väljarna uppskattar mest hos en partiledare och vilket skäl man anser är det viktigaste vid val av parti. Mot denna bakgrund är resultaten från

valundersökningarna samt den litteratur som ges ut av ansvariga forskare för valundersökningarna vid valforskningsprogrammet optimalt material för denna studie.

### 1.3 Avgränsning

Studien kommer att bygga på en nationell utblick då jag är intresserad av partiledareffekter i Sverige. Det är endast partiledarens betydelse för valresultatet som analyseras, inga andra faktorer som kan påverka valresultatet kommer att belysas.

## 2 Teori

I denna teoridel kommer jag inte att presentera en färdig teori som kan appliceras på det empiriska materialet. Då denna studie undersöker den forskning som finns kring partiledarpopularitet och partiledareffekter kommer det teoretiska perspektiv som redovisas här istället att tjäna som en introduktion till skilda angreppssätt som är aktuella i väljarforskning i allmänhet och forskningen kring partiledareffekter i synnerhet.

### 2.1 Personalisering

Diverse forskare hävdar att personalisering av politiken är ett karakteristiskt inslag i samtida demokratier även då fenomenet i sig är allt annat än nytt. Redan i tidiga filosofers teorier kring den historiska utvecklingen av sociala och politiska företeelser identifierade bland annat Max Weber "karismatisk myndighet" som en av de tre huvudsakliga former av politisk legitimitet. En av de faktorer som har fått allt större betydelse i granskningen av hur medborgare uppfattar politik och hur de uttrycker sina politiska preferenser idag är fokuset på enskilda politiker och på dem som personer. Kärnan i personaliseringsteorin är tanken att enskilda politiska aktörer har blivit mer framträdande på bekostnad av partierna och av kollektiva identiteter. Denna process kan medföra förändringar i flera avseenden. Rent konkret kan personalisering av politiken till exempel innebära följande förändringar (Karvonen 2007, s.2ff).

- *Institutioner* kan idag i högre grad än tidigare välja att belysa enskilda politikernas betydelse över kollektiv (partiet). Förändringar i exempelvis valsystem, nomineringsregler och befogenhet och ställning av enskilda representanter kan ge enskilda politiker en skarpare profil och mer personlig frihet än vad som var fallet tidigare i politiken;
- Tillvägagångssättet som politik *presenteras* på för medborgarna genom till exempel media kan ytterligare betona rollen av den enskilda politikern. Valkampanjer och politisk propaganda fokuserar allt mer på enskilda kandidater och ledare i stället för på partierna, deras ideologi och de gemensamma intressen som de påstår sig representera. Fokus i massmedia idag har allt mer gått över



till enskilda politiker och deras egenskaper och kvaliteter;

- Människor kan *uppfatta* politik som en tävling mellan enskilda politiker och ledare snarare än organiserade kollektiva intressen;
- Människor kan allt mer *grunda* sina politiska preferenser på sina bilder av enskilda politiker;
- Människor kan alltmer *göra* sina politiska val baserade på preferenser som bildats på grund av egna utvärderingar av enskilda politiker och inte deras politik;
- De val som medborgarna gör på grund av sina utvärderingar av enskilda kandidater och politiska ledare kan *bestämma en valutgång*;
- I slutändan kan *maktförhållandena* i det politiska och i samhället komma att bestämmas på grund av politikernas individuella egenskaper (Karvonen 2007, s.4-6).

Varför vi ser en personifiering idag råder det delade meningar om. Men de flesta är överens om att den fokusering på enskilda politiker och den individanpassning av politiken som vi idag ser kan ses som en del i en övergripande process för individualisering av det sociala livet. Människor uppfattar sig själva liksom andra främst som individer snarare än som representanter för kollektiv och någon grupp. De flesta forskare ser främst två faktorer som utgör bakgrunden till personifiering. Den första faktorn är de genomgripande förändringar i sociala strukturer till följd av ekonomiska och tekniska förändringar som har lett till en process där en stor del av väljarna överger sin tidigare partipolitiska tillhörighet utan att utveckla en ny som ersättare för den gamla. Detta leder till att de traditionella politiska och sociala organisationerna förlorar i betydelse. Eftersom de politiska organisationerna till stor del vilar på strukturella klyftor mellan medborgare blir resultatet av att medborgarna inte längre kan identifiera sig med de politiska partierna i samma utsträckning som förr att medborgarnas lojalitet till de partier och ideologier som representerar dessa klyftor försvagas. Istället är medborgarna alltmer inriktade på specifika frågor och på enskilda politiska ledare och politiska kandidater. Parallellt med denna strukturförändring, har media blivit den starkt dominerande kanalen för politisk information och propaganda. Tillkomsten av ny kommunikationsteknik har inte bromsat processen för personifiering, utan har snarare påskyndat och intensifierat den. Den inriktningen som medierna har gynnar personer mer än politiska frågor och intressen (Karvonen 2007, s.8-10).

## 2.2 Politiskt ledarskap

Det politiska ledarskapets betydelse återfinns redan i de äldre filosofernas teorier. För den grekiska filosofen Platon och hans idéer om staten var det filosoferna som var födda till ledare. En annan klassiker inom politiskt ledarskap är Niccoló Machiavelli, vars elittänkande skilde mellan fursten och vanliga människor. I litteraturen kan man utläsa att egenskaper inom det politiska ledarskapet som idealiserats har genomgått en förändring från en stark tyrann, via en ambitiös och prestationsinriktad chef till en mjukare ledare med social kompetens (Madestam 2009, s.29). För Platon är den ideala ledaren en filosof, en person som är kunnig och älskar kunskap och sanning och hatar allt som har med lögn och bedrägeri att göra. Platon anser att både män och kvinnor kan vara filosofer och därmed ledare. Detta instämmer Machiavelli delvis i men för honom är inte den ideala ledaren den som är kunskapsmässigt starkast eller mest ärlig. Han menar snarare att en framgångsrik furste är mästare på att föreställa sig och hyckla i syfte att erhålla andra människors lojalitet. För Machiavelli är det dessutom bara män som kan bli ledare, och enbart män som enligt Machiavelli har de manliga egenskaper som styrka, mod, list och oärlighet (Madestam 2009, s.30).

Den italienska teoretikern Robert Michels var fokuserad på ”intra – party politics”. Det vill säga partiernas interna omständigheter, vilket omfattar partiledaren. Michels menar att partier drivs till en ojämn maktbalans där partiledaren har mer makt och inflytande jämfört med övriga partimedlemmar. Anledningen till detta är att organisationen som skall fungera måste ha ett tydligt och starkt ledarskap, partiledningen kommer att få mer insyn och mer kontroll och på så sätt mer makt inom partiet, vilket de kommer att utnyttja till att stärka den egna positionen. En organisation är ett fåmannavälde och en fungerande interndemokrati är i princip omöjlig (Madestam 2009, s.31f). Anledningen, menar Michels, till fåmannaväldets uppkomst är människors behov av ledare, behov av ledarskapsgestalter. Ledaren för ett parti blir på så vis medlemmarnas främsta identifikationsobjekt. Även Max Weber har resonerat kring politiskt ledarskap. Hans ideala ledare är en person med karisma. Vad karisma är avgörs av ledarens betraktare och kan variera från en tid till annan. Enligt Weber handlar det dock som regel om en enastående utstrålning, men även att ledaren är stark och handlingskraftig.

Om vi modifierar och sätter in dessa filosofers idéer i vår samtid blir de mer begripliga. Statsvetaren Jenny Madestam menar att somliga idéer går igen i dagens partielits ledarideal. Både Platons filosof och Machiavellis handlingskraftige och starke furste kan se visst ljus idag, om än i modifierad version. Idén att ledare är utrustade med specifika egenskaper omfattas inte bara av klassiska elitteoretiker, utan även moderna ledarskapsforskare talar i dessa termer. Ledarskapsforskaren Ralph M Stogdill har funnit att vissa egenskaper och färdigheter återkommer och ökar ledarens förmåga att lyckas i sin roll (Madestam 2009, s. 33).

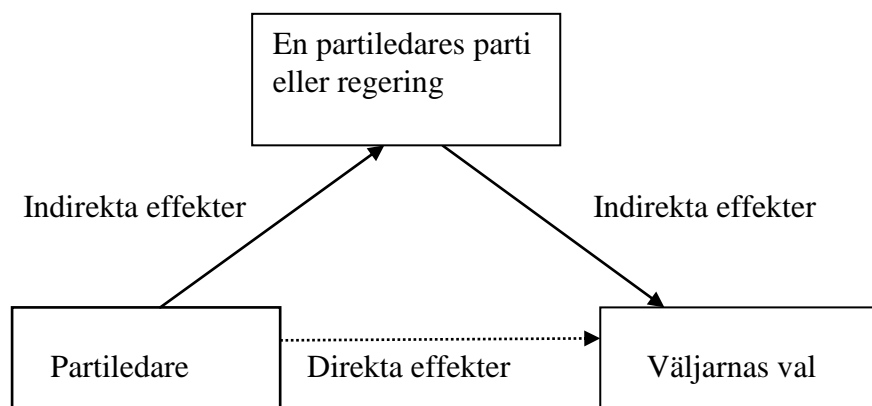
## 2.3 Direkta och indirekta partiledareffekter

En partiledares popularitet påverkas av diverse faktorer men främst av partipolitiska omständigheter. Människors värdering av partiledare är nära sammankopplat med värdering av det parti han eller hon representerar.

Ett nödvändigt villkor för att partiledarnas personliga popularitet ska ha någon självständig betydelse och att partiledarnas popularitet ska ha någon betydelse för valresultatet är att väljarnas värdering av partiledaren påverkar deras röstningsbeteende, att det finns en partiledarpopularitetseffekt på människors röstningsbeteende. Detta villkor är dock inte tillräckligt. Väljarnas värdering av partiledaren kan ha en stark effekt på deras röstningsbeteende utan att valresultatet påverkas i den händelse popularitetseffekterna tar ut varandra. För att partiledarnas personliga popularitet skall ha en självständig betydelse för valresultatet krävs att minst ett parti vinner fler röster än vad det förlorar på väljarnas värdering av partiledarna. Det finns två former av partiledarpopularitetseffekter på människors röstningsbeteende. För det första kan värderingen av partiledarna ha en direkt effekt på väljarnas val av parti, det vill säga att väljarna röstar efter sin värdering av partiledarna oberoende av vad de tycker om partierna. För det andra kan partiledarnas popularitet ha indirekta effekter genom att väljarnas värdering av partiledarna färgar av sig på deras värdering av partierna över tid och därigenom påverka röstningsbeteendet (Esaiasson 2004, s.114ff). Indirekt inflytande utövas när en ledare påverkar väljarna, inte som ett resultat av något han eller hon är, men som ett resultat av saker som han eller hon gör. Inverkan av denna typ utövas indirekt via ledarens inflytande på antingen hans eller hennes politiska parti eller sin regering. En ledare som till exempel lyckas förändra sitt partis ideologi eller modernisera sin image utövar inflytande på detta indirekta sätt. Ett indirekt inflytande kan vara, och är ofta, enormt viktigt, det tar bara längre tid att se dess resultat (King, 2002, s.4ff).

Statsvetaren Anthony King har utvecklat en modell som visar vägen för potentiella direkta och indirekta partiledareffekter.

**Tabell 2.1 Direkta och indirekta partiledareffekter**



(King 2002, s.6)

Direkta ledarskapseffekter handlar om det inflytande eller den påverkan partiledaren har på väljare utifrån sin personlighet, sin image och sin personliga popularitet. Med de direkta effekterna av ledares personligheter och personliga egenskaper på väljarna menas det inflytande som en ledare eller kandidat utövar på väljare på grund av vem han eller hon är, hur han eller hon verkar och hur han eller hon offentligt framställer sig själv. Vikten av direkta personlighetseffekter är värt att betona eftersom det naturligtvis är just direkta effekter av denna typ som politiker och framför allt deras mediarådgivare har i åtanke när de försöker presentera sin ledare eller kandidaten i bästa möjliga ljus. Om det till exempel skulle visa sig att direkta effekter inte är viktiga, eller är viktiga endast vid sällsynta tillfällen, skulle det också visa sig att en stor del av kampanjen, konsulter, tid och pengar går till spillo (King 2002, s.5ff).

## 3 Bakgrund

Det är främst under 2000-talet som partiledarskapet har blivit ett ytterst centralt ledarskap för partierna som organisatörer, för väljare i val, i rollen som aktör i internationella samarbeten men kanske främst som frontfigur för ett parti i massmedia. Den tilltagande medialiseringen av politiken innebär att partierna idag huvudsakligen möter väljarna men även medlemmar främst via media, där de som regel företräds av partiledaren. Partiledare har även tidigare haft en central roll, men många menar att exponeringen av deras ledarskap nu har ökat markant i och med informationssamhällets och massmedias utbredning och intensitetsökning. Vidare kan även den så kallade internationaliseringen och individualiseringen ses som bidragande faktorer till den ökade maktkoncentrationen till politiska ledare (Madestam 2009, s.17f). Den internationella valforskningen visar på att västvärldens parlamentsval allt mer börjar ta formen av presidentval - kampanjarbetet och medieuppmärksamheten koncentreras i allt större utsträckning till partiledarna. Valkampanjer i de demokratiska länderna med flerpartisystem blir på så sätt ledarcentrerade snarare än ideologi- eller policycentrerade.

### 3.1 Partiledarstudier

Frågan om partiledarens personliga betydelse för valresultatet har getts begränsad uppmärksamhet av forskare i Sverige medan det flitigt har undersökts i andra västeuropeiska länder och i USA. Av förklarliga skäl har inställningen till presidentkandidaternas personlighet i USA funnits med som obligatorisk förklaringsfaktor till väljarnas röstningsbeteende genom all tidigare valforskning. En titt på landresultaten visar tydligt en stor skillnad mellan utfallet i USA och i övriga världen. Partiledareffekter är påtagligt starka i USA. Detta är dock inget överraskande resultat då man i amerikanska presidentval röstar på presidentkandidater och inte partier. För europeiska länderna är resultatet blandat (Holmberg 2004, s.163). Resultaten från ett stort antal studier visar att kandidatavaleringen spelar roll för resultaten. Hur stor betydelsen är skiftar och påverkas av faktorer som kandidaternas karisma och aktuella politiska omständigheter. I en studie av Donald E. Stokes från 1969 bekräftas att USA:s presidentkandidaters egenskaper är viktiga och i många fall avgörande vid valets utfall. Stokes är inte ensam i dessa åsikter även Stanley Kelley Jr, skriver att väljarnas attityder gentemot kandidater är central (Esaiasson 1985, s. 118).

I Frankrike är resultaten från partiledareffektstudierna tvådelade, men den allmänna uppfattningen är att politiska ledare och kandidater är viktiga.

I Frankrike kan de politiska ledarna dessutom som personer påverka resultatet i dels presidentvalen och dels parlamentsvalen. Studier visar på att partiledareffekter förekommer i båda valen och att det finns klara tendenser hos den franska allmänheten att låta värderingen av en politisk ledare bestämma röstningsbeteendet. I Spanien har forskare funnit kraftiga partiledareffekter. Resultatet visar tydligt det omfattande personinslaget i spansk politik. Även i Australien har studier visat på starka partiledareffekter (Esaiasson 1985, s.117). Studier visar att det finns ett samband mellan storleken på partiledareffekter och utformningen av valsystem. Partiledareffekter har en större betydelse i majoritetssystem än i system med proportionella valsystem. Länder som använder sig av majoritetssystem som till exempel USA, Storbritannien och Australien tenderar att hamna i toppen eller mitten när det gäller partiledareffekter medan länder med proportionella valsystem, som till exempel de nordiska länderna och Holland, oftast kan hittas längst ner (Holmberg 2004, s.167).

## 3.2 Möjligheter för partiledareffekter

Möjligheter för partiledareffekter i ett politiskt system varierar med diverse politiska faktorer. Forskningen urskiljer fem förutsättningar som förmodans skapa de bästa möjligheterna för partiledareffekter. Dessa förutsättningar är dock omdiskuterade och forskningen kring deras betydelse har genom åren skiftat och delat forskare beroende på de allt fler forskningsresultat som har kunnat redovisas kring partiledareffekter. Den första faktorn är att möjligheterna förmodas vara påverkade av konstitutionella omständigheter. Många forskare hävdar att möjligheterna för partiledareffekter är bättre i nationer med direktvalda presidenter än i nationer med parlamentariskt system. En presidentkandidats popularitet påverkar i första hand hans egen kandidatur i presidentvalet och han eller hon har även bättre möjligheter, genom sin personliga popularitet att hjälpa sitt parti i parlamentsvalet än vad partiledaren har. Den andra faktorn är anknuten till partiernas och partisystemets förankring i historien. Partiledareffekter förmodas vara svagare i etablerade partisystem vars politiska liv utmärks av starka och oföränderliga partier då man menar att i sådana partisystem formas människors röstningsbeteende av deras inställning till partierna och inte åsikter om de tillfälliga partiledarna. Ju äldre partisystemet går bak i historien desto mindre är möjligheterna för partiledareffekter (Esaiasson 1985, s. 155).

Men åsikterna om huruvida denna faktor stämmer går isär. Diverse forskare menar att möjligheterna för partiledareffekter inte nödvändigtvis är beroende av partisystemets förankring i historien. Studier har visat starka partiledareffekter i till exempel USA trots att det amerikanska partisystemet har kallats det första utvecklade i världen och den amerikanska befolkningen är vana vid det partisystem som de har. Nutidens forskning menar att denna faktor inte stämmer

och att partiledarnas personliga popularitet kan ha betydelse för valresultatet även i historiskt förankrade partisystem.

Den tredje faktorn är att möjligheter för partiledareffekter påverkas av vilken typ av partier som formar ett partisystem. Forskningen kring partisystem urskiljer två idealtyper av partier: demokratipartier och rationella röstvinnarpartier. De rationella röstvinnarpartierna anses vara svagt organiserade med främsta målsättning att vinna valet. Det är även inom dessa partier som partiledarens personliga betydelse är av störst vikt. Partiledaren blir en tillgång i kampen om väljare då man inte har starka ideologiska sakfrågor. Demokratipartier är däremot starka ideologiska masspartier. De ser valseger som ett medel att kunna genomdriva sitt politiska program. Dagens partier är en blandning av dessa två idealtyper och befinner sig mer eller mindre i mitten av dessa två.

Som en fjärde faktor nämns valsystemet som praktiseras i en nation. Villkoret för partiledareffekter anses av många vara politiska debatter vilket man anser vara gynnsamt av ett proportionellt valsystem. Dagens forskningsresultat visar dock på raka motsatsen, partiledareffekter är lägre i länder med proportionella valsystem och politiska debatter anses inte vara av stor betydelse för partiledareffekter (Esaiasson 1985, s. 121).

Den sista faktorn som kan påverka möjligheter för partiledareffekter är nationens ledarkultur. I den utsträckning en nations historia kännetecknas av stark och dominerande ledare ökar möjligheter för partiledareffekter. Detta villkor anser även dagens forskare har en viss betydelse men det är också viktigt att poängtera att man har registrerat partiledareffekter även i nationer utan starka auktoritära ledarkulturer. Den enda av dessa fem faktorer som man inom forskningen med säkerhet har fastställt påverkar möjligheterna för partiledareffekter är partisystemets partityp då partiledareffekter är betydligt större i nationer med rationella röstvinnarpartier som till exempel USA och Kanada än i nationer där man använder sig av demokratipartier som i till exempel Sverige (Esaiasson 1985, s. 122).

### 3.3 Image och popularitet

Partiledarens image och popularitet är återkommande och centrala begrepp inom forskningen kring partiledarens personliga betydelse för väljarnas röstningsbeteende. Förutsättningen för att en partiledare ska ha en positiv inverkan på sitt partis valresultat är att han är populär åtminstone bland de egna väljarna. Popularitet kan påverkas av diverse faktorer. Det kan vara allt från partiledarens faktiska egenskaper, den bild av partiledarens egenskaper som presenteras av massmedierna, vid politiska diskussioner människor emellan, av människors tidigare erfarenheter av partiledaren och av det partiledaren representerar (Esaiasson 1985, s.20).

Image och popularitet är begrepp som är uppbyggda av människors attityder till partiledarna. I forskningen nämner man kognitiva och affektiva beståndsdelar i människors partiledarattityder. Den kognitiva beståndsdelan i en

partiledarattityd innehåller föreställningar och kunskaper om partiledaren, varje kognition kopplar en egenskap till partiledaren. Väljarnas partiledarkognitioner är uppdelade i två kategorier, kognitioner direkt kopplade till det politiska livet och kognitioner kopplade till partiledarens person. Den affektiva beståndsdelen innehåller värderingen av partiledaren och hur uppskattad denna är. Summan av dessa kognitioner utgör partiledares image bland väljare. I de amerikanska väljarundersökningarna har forskare ända sedan 1952 ställt frågor kring vad väljare gillar respektive ogillar hos presidentkandidaterna (Esaiasson 1985 s. 13). Amerikanska forskare har därför under längre tid haft rikligt med material om vad väljare uppskattar hos presidentkandidater, medan den svenska forskningen började undersöka dessa frågor några år senare. I denna studie kommer uppmärksamheten att ägnas åt den affektiva komponenten i människors attityder till partiledarna, hur partiledaren värderas och hur uppskattad han eller hon är (Esaiasson 1985, s. 16ff).

### 3.3.1 Populära partiledaregenskaper

Vilka egenskaper som gör de politiska ledarna uppskattade eller mindre uppskattade har studerats mycket. Som tidigare nämnt i undersökningen så använder forskare på området begreppet image men härefter kommer det i denna studie att benämnas partiledaregenskaper. Människors föreställning om partiledarnas personliga egenskaper har delats in efter funktionella egenskaper som till exempel erfarenhet, kompetens och begåvning, efter ledaregenskaper som till exempel målmedvetenhet, samt efter allmänna egenskaper som till exempel utseende, utstrålning och grad av erfarenhet. Undersökningsresultat från USA visar att det personliga inslaget i partiledarnas image dominerar över det politiska. Vid bedömning av partiledaren refererar väljare från politiska system som USA, Australien, Frankrike, Kanada och Storbritannien mellan tre till fem gånger oftare till personliga egenskaper som begåvning, målmedvetenhet och utstrålning än till kännetecken direkt kopplade till det politiska livet (Esaiasson 1984, s.15). Även valforskningsprogrammet har gjort studier på vilka egenskaper som är mest betydelsefulla för väljarna när de tar ställning till partiledarna. Fyra olika egenskapsdimensioner brukar urskiljas: *kompetens*, *effektivitet*, *integritet* och *empati*. Både svensk och amerikansk forskning visar att de främsta egenskaperna som är kopplade till ledarens grad av popularitet är egenskaper som har att göra med effektivitet och integritet.

Utifrån svensk forskning är *inspirationsförmåga* en av de egenskaper som betyder mest för väljarna (mer än 8 gånger av 10), en annan viktig egenskap är *pålitlighet* (14 gånger av 15) Dessa två egenskaper har ett speciellt starkt samband med partiledarnas popularitet (Esaiasson 1993, s.36f). Vidare finner man även att egenskapen *sympati* är en egenskap som har ett klart samband med personpopulariteten. Något förvånande är att empati och kompetens är de egenskaperna som visar på svagast samband med partiledarens popularitet i den svenska forskningen och anses vara en av de minst viktiga egenskaperna. Även



den likartade egenskapen *intelligens* kommer långt ner på lista av populära egenskaper. Om man inte vill se detta som en kritisk situation för den rationella demokratin kan man tolka det som att väljarna finner dagens kunskapsnivå hos de politiska ledarna som tillräcklig och att kunskap utöver det är överflödigt. Vidare finner man att politikens insikt i *hur vanligt folk tänker* inte heller är någon betydelsefull egenskap. Det är en egenskap som vanligtvis anses besittas av de flesta politiska ledare till vänster eller inom den ideologiska mitten (Holmberg - Weibull 1993, s.38). Partiledarens popularitet påverkas även av partitillhörighet och var väljarna står ideologiskt. Väljarnas ideologiska position har en självständig effekt på populariteten. Det vill säga att oavsett hur en partiledares egenskaper uppfattas om det ideologiska avståndet mellan väljare och partiledare är stort tenderar han eller hon att ogillas. Och om avståndet är litet stiger sannolikheten för att partiledaren uppskattas (Holmberg 2000, s. 175).

## 4 Analys

### 4.1 Partiledarens personliga popularitetsinverkan på partivalet

De svenska partiledarna är välkända bland de svenska medborgarna, i de flesta fall känner över 90 procent av svarspersonerna i valundersökningar till de olika partiledarna och självklart är partiledarnas popularitet större bland det egna partiets sympatisörer än bland folk i allmänhet. Kännedomen om partiledarna har dock inte alltid varit så hög, under den tiden då televisionen inte fanns var partiledarna mindre välkända. I den första mätningen 1959 då väljare utifrån fotografier ombads namnge partiledarna var det enbart 34 procent av undersökningspersonerna som kunde identifiera 4 av 5 partiledare. Men redan 1960 då det första TV-valet hölls hade siffran stigit till 62 procent för att därefter fortsätta stiga till 77 procent 1964 och 87 procent 1968 (Holmberg 2000, s. 160). I valrörelsen 1979 och 1982 stod partiledarna för nästan hälften av den samlade uppmärksamheten som partierna fick på pressens förstasidor och i TV:s nyhetsprogram. Detta visar de mediestudier som genomförts av Kent Asp. Svenska folkets kännedom om de ledande politikerna utöver partiledaren är dock mindre imponerande. I valundersökningar sedan 1985 har ett antal framträdande politiker presenterats med namn i undersökningen och man har därefter frågat svarspersonerna om vilket parti de tillhör. Siffrorna är mycket lägre än 90 procent. De flesta politiker har haft kännedomssiffror kring 60 procent, några få har haft kring 70-75 procent. Väljarnas kännedom om riksdagsledamöter och kandidater på valsedlarna är ännu lägre. Väljarnas kunskaper om enskilda kandidater har minskat i Sverige, inte ökat, under de senaste fyrtio åren. Detta innebär att de enda politikerna som likt partierna är kända av 90 – 100 procent av väljarna är partiledarna. Om vi ska hitta några betydelsefulla person- och ledareffekter på röstningen är det alltså i första hand partiledarna som vi bör analysera och det är också det som undersöks i denna studie (Holmberg 2000, s. 163f).

Om en partiledare ska kunna locka väljare till sitt parti bör han eller hon inte vara mindre populär än partiet. Hon eller han bör istället vara mer uppskattad än sitt parti för att vi ska kunna utläsa några partiledareffekter. Valundersökningar har mätt uppskattningen av de politiska partierna och deras partiledare på samma skala sedan 1979 vilket gör det möjligt att analysera eventuella partiledareffekter och att särskilja dem från röstningseffekter av partiernas popularitet. I tabellen under kan vi utläsa i vilken utsträckning partiledarna har varit mer populära än sina partier under perioden 1979-2006. Procentsiffrorna visar hur stor andel av partiets

egna sympatisörer som gav en högre uppskattningspoäng till partiledaren än till partiet.

**Tabell 4.1 Andel egna partisympatisörer som uppskattar partiledaren mer än det egna partiet 1979- 2006( procent)**

Parti	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006
Vänsterpartiet	15	18	26	22	26	13	19	23	16
Socialdemokraterna	11	16	13	14	9	7	6	11	10
Centerpartiet	10	20	13	14	6	10	12	21	35
Folkpartiet	22	8	27	18	18	17	4	6	8
Moderaterna	26	14	18	7	18	28	33	4	29
Kristdemokraterna	-	-	7	-	13	18	25	32	11
Miljöpartiet	-	-	-	-	3	6	6	11	9
Ny demokrati	-	-	-	-	20	8	-	-	-
Medeltal fem gamla partier	17	15	19	15	15	15	15	13	20
Medeltal sju partier	-	-	-	-	13	14	15	16	17

( Oscarsson - Holmberg 2008, s. 118)

Det som vi kan se av tabellen är att andelen väljare som uppskattar partiledaren mer än partiet i genomsnitt varit 16 procent under perioden 1979-2006, detta säger oss att övriga 84 procent har antingen gillat partiet och partiledaren lika mycket eller så har de uppskattat partiet mer än partiledaren. I valet 2002 fick man endast 13 procent och i valet 2006 fick man den högsta andelen, 20 procent. Med dessa siffror kan vi på ett ungefär se hur stor andel av väljarna som kan rekryteras till partierna på grund av partiledarens popularitet. Vi får alltså ett maxmått (20 procent) på partiledarnas maximala betydelse som röstvärvare för sina partier. Det vi tydligt kan utläsa är att det är vanligare att väljare tycker mindre om partiledaren än om partiet. Som svar på en öppen fråga om viktiga skäl för partivalet brukar endast tre procent av väljarna nämna någonting som har med partiledaren att göra (Oscarsson – Holmberg 2008,s. 115).

Trots spekulationer om att partiledaren kan ha en stor betydelse och vara ett potentiellt dragplåster för partiet har partiledarnas inverkan på väljarnas partival, åtminstone i Sverige, inte ökat över tid. Partiledarnas roll som röstvärvare har inte förstärkts över tid bland väljare.

Det man dock kan säga om svenskt röstningsbeteende är att partiledare som röstningsskäl är vanligare bland den begränsade gruppen partibytare än bland stabila väljare. När de som byter parti mellan valen får motivera sitt handlande anger de ofta partiledaren som orsak till partibytet. Andelen partibytare som på en öppen fråga brukar nämna partiledaren som ett skäl till byte av parti brukar röra sig kring 15 procent. Mer exakt har andelen varit 10 % 1982, 26 % 1985, 12 % 1988, 11 % 1991, 13 % 1994 och 17 % 1998. I valet 2006 var andelen 22 procent. Utmärkande är att andelen procent var som högst i valet 1985 i samband med den omtalade Westerbergeffekten. Andelen väljare som anger partiledaren som skäl brukar dock vara högre när man använder intervjufrågor med fasta svarsalternativ och explicita frågor om partiledarens betydelse.

I valundersökningarna 1988, 1994, 2002 och 2006 angav 23, 20, 24 respektive 23 procent av de svarande att ”partiet har en bra partiledare” var ett av de viktigaste skälen till valet av parti (Holmberg 2000, s. 176). För att få perspektiv på det hela kan det nämnas att många andra skäl anges som viktigare. Till exempel nämns, med ett genomsnitt från dessa fyra val, ideologi av 41 procent, partiernas sakfrågepolitik av 32 procent, ”Kompetenta personer som sköter landet” kommer som skäl på femte plats med 31 procent, partiledarna på sjätte plats med 24 procent, vaneröstning på sjunde plats med 21 procent och kandidaterna på valsedlarna näst sist på tolfte plats med 10 procent. Bland 3 till 24 procent av väljare utpekar partiledarna som viktiga för dem när de röstar. Det är minoritetssiffror, men inga obetydliga procentandelar även då det självklart är skillnad på 3 procent och 24 procent (Oscarsson – Holmberg 2008, s. 124).

Partiledarens betydelse som potentiell röstvärvare för sina partier har inte ökat i Sverige de senaste decennierna utan har befunnit sig på en treprocentsnivå. Detta är samma procentandel som uppmättes som en partiledareffekt när väljarna själva fick ange viktiga skäl för val av parti.

Då flera partiledare sitter under lång tid på sin post kan det lätt leda till att långsiktiga och indirekta effekter uppstår på så sätt att partiledarens popularitet inverkar på partiets popularitet, uppskattade partiledare kan över en längre period göra sitt parti mer populärt och på så sätt mer röstvinnande. Det går att finna svaga tendenser till indirekta effekter på partivalet. De indirekta effekterna på partiernas popularitet är även mer förekommande än de direkta effekterna. Vidare har det visat sig att det är i första hand de borgerliga väljarna som byter parti efter inställning till partiledarna. En indirekt partiledareffekt återfinns bland samtliga borgerliga bytargrupper såväl inom det egna blocket som till Socialdemokraterna. Ett intressant fenomen som man upptäckt är att partiledare ofta är som mest uppskattade i förhållande till sina partier bland personer som inte tillhör partiets förmodade väljare. Detta ses som en av orsakerna till att man inte finner större direkta eller indirekta rösteffekter av partiledarnas popularitet då partiledaren ofta är som mest uppskattad bland ”fel” väljare. De tenderar att vara mest populära i jämförelse med sina partier bland väljare som aldrig röstar på dem. Ett exempel är Gudrun Schyman (V) som i valet 1998 var som person mer populär bland väljare långt ut till höger och Carl Bildt (M) och Alf Svensson (Kd) som var mer populära bland väljare till vänster på den politiska skalan (Holmberg 2000, s.186ff).

Studier visar att i samtliga av de undersökta fallen utom ett går det inte att hitta några stora och betydelsefulla indirekta effekter av partiledarpopularitet på partipopulariteten. Endast i ett fall går det att finna signifikanta partiledareffekter på partivalet och detta undantag är Gudrun Schyman. Hennes popularitet 1998 färgade av sig på Vänsterpartiets popularitet 2002, detta bidrog till att hennes popularitet 2002 hade en signifikant oberoende effekt på valet av Vänsterpartiet eller Socialdemokraterna i valet 2002. Trots att fallet Schyman är ovanligt pekar det på att partiledareffekter kan förekomma på både partiets popularitet och röststödet (Holmberg- Oscarsson 2004, s.174).

## 4.2 Partiledarpopularitetens inverkan på de politiska partierna

Det sägs att allt färre väljare utvecklar emotionella band till ett parti. Andelen väljare som uppfattar sig själva som anhängare av ett specifikt politiskt parti har minskat från 38 procent till 15 procent de senaste 30 åren. Detta har lett till att allt fler väljare väljer att byta parti mellan valen, utvecklingen kan bli att allt fler väljare lockas till ett parti genom den mest sympatiske och intressanta partiledaren snarare än ideologin. Partiledarens uppskattning i jämförelse med partiets kan öka. Detta kan vara oroande då vi i en demokrati alltid bör sträva efter högre partiuppskattning än partiledare, anser jag. Jag ska nu undersöka, ett parti i taget, om det går att urskilja huruvida vissa partier är mer känsliga för partiledareffekter än andra under liknande omständigheter.

Det går med säkerhet att säga att *Socialdemokraternas* väljare inte röstar på partiet på grund av dess partiledare. Sedan 1979 har partiet haft låga procentsiffror när det gäller de egna partisympatisörerna som uppskattar partiledaren mer än partiet, trots det har de vunnit 6 av 9 gånger sedan 1979. Partiet har en lång tradition av att ledare sitter på partiledarposten under många år och denna taktik verkar ha fungerat bland svenska medborgare. Man kan säga att partiets väljare går efter indirekta effekter snarare än direkta, det vill säga partiets ledare utövar inflyttande genom den politik som han eller hon genomför inom och genom partiet snarare än vem han eller hon är. Som det har nämnts tidigare i denna studie så tar de indirekta effekterna längre tid att se ett resultat av, socialdemokraternas tradition av långtidssittande partiledare verkar vara idealt för de indirekta effekterna. Den mest populära partiledaren för partiet har varit Olof Palme 1982 med 16 procent i uppskattning. Den näst högsta siffran hade Ingvar Carlsson i sitt första val 1988. Han är en av få partiledare i samtliga partier som har en högre siffra i sitt första val än i sina övriga. Det är endast Centerpartiets Olof Johansson och Folkpartiets Bengt Westerberg som haft samma trend, börjat på en hög siffra och sedan sjunkit i uppskattning som partiledare bland egna partisympatisörer. Göran Persson har under hela sin partiledarperiod haft väldigt låga procentsiffror bland egna partisympatisörer som uppskattar honom mer än partiet men trots detta har han behållit regeringsmakten åt Socialdemokraterna efter Ingvar Carlsson och vunnit 2 val under sin regeringsperiod. Under sitt första val hade han den näst lägsta procent siffran (6 %) bland samtliga partiernas partisympatisörer. När man tittar på valresultatet för partiet vid 1998 års val så fick de 36 procent vilket är den lägsta resultatsiffran för ett val under de 9 undersökta valåren. Men om detta beror på Göran Perssons låga popularitetssiffror är för tidigt att säga. Om vi tittar vidare på Socialdemokraterna så ser vi att vid valet 1994 så hade Ingvar Carlsson endast 7 procent i uppskattning, 1 procent mer än Persson 98, men ändå får partiet rekordsiffran 45 procent som valresultat. Denna siffra har partiet endast fått vid ett tillfälle innan och det är vid valet 82. Vad var speciellt med valet 94 som gjorde att väljarna

röstade på partiet trots den låga partiledaruppskattningen? En enkel förklaring kan vara att väljarna varit missnöjda med den politik landet styrdes med de tidigare tre åren och ville se en partipolitisk förändring, oavsett vem partiledaren var. Det går inte helt att säga att Perssons låga uppskattning inte kan ha påverkat valresultatet, men att säga att det hade stor och avgörande betydelse skulle jag påstå är en överdrift. Den slutsats som man kan ta fram ur detta och som inte är överraskande är att Socialdemokraterna har trogna väljare som inte låter partiledaren påverka deras val av parti. Bland partiets sympatisörer är det tydligt att partiet är den mest populära faktorn och partiledaren i väldigt få fall kunnat ses som en potentiell röstvärvare. Partiet verkar ha varit skonat från partiledareffekter och det ser inte heller ut som att det är i någon riskzon att drabbas av det. Partiet och ideologin går före partiledaren för Socialdemokraternas väljare. Resonemanget som säger att ju längre vänster ut på den partipolitiska skalan desto stabilare väljare verkar än så länge stämma. Med dessa ord tar vi oss vidare till *Vänsterpartiet*.

Det man snabbt kan konstatera genom en granskning av tabell 4:1 är att partiet har väldigt populära partiledare till skillnad mot Socialdemokraterna eller något av de andra partierna för den delen. Under perioden 1979- 1991, det vill säga fem val, leddes partiet av Lars Werner. Werner började sitt första val med låga uppskattningssiffror för att under de resterande fyra valen stiga i popularitet, precis som traditionen är bland de flesta partiledare inom samtliga partier. Werner är unik på så sätt att han har varit den populäraste partiledaren bland samtliga partier under den undersökta perioden. Varför Vänsterpartiet har de populäraste partiledarna är intressant och kan bero på olika faktorer. Vi har tidigare i denna studie kunna se att inspirationsförmåga är en av de mest eftertraktade egenskaperna vi väljare söker hos en partiledare. Kanske anses partiets partiledare vara mer inspirerande än partiet och därav får de den höga uppskattningssiffran? Vidare anses även partiet ha många unga väljare och många förstagångsväljare som inte alltid väljer parti efter en ideologi utan i många fall efter en intressant och inspirerande personlighet. Denna trend skulle lätt kunna leda till partiledareffekter, att partiets valresultat är beroende av partiledarens popularitet. Om vi tittar på partiets valresultat så kan man konstatera att de har hållit sig runt 5 procent under alla val oberoende av att partiledarpopulariteten stigit eller sjunkit med några procent. Det finns ett valresultat som sticker ut mer än de andra och det är Gudrun Schymans andra val 1998. Valresultatet ligger på 12 procent. Det har tidigare nämnts i denna studie att detta val är unikt på många sätt, man pratar om en partiledareffekt. Schymans popularitet som partiledare låg dock på 19 procent vilket inte är den högsta siffran för partiet utan Werners 26 procent 1991 är en av de högsta, valresultatet det året blev 4,5 procent. Återigen kan vi konstatera att en partiledare som är populär behöver inte påverka partiet positivt i form av högt valresultat. Jag skulle inte vilja påstå att 98 års valresultat beror enbart på partiledaren och att det skulle vara den avgörande faktorn utan jag tror att partiet har genom sin partiledare lyckats förmedla sin politik det valåret. För tittar vi vidare så kan man se att vid 2002 års val har Schymans popularitet stigit till 23 procent medan valresultatet har sjunkit till 8 procent. Hög partiledarpopularitet leder inte till högt valresultat men däremot kan uppståndelsen kring partiledaren leda till att fler partisympatisörer uppskattar partiledaren mer än partiet. Vidare

har första valåren i partiet varit svaga procentuellt för alla partiledare. Det kan finnas en förklaring i att partiets partiledare stiger i popularitet under sin period och att direkt fylla skorna efter en populär partiledare är svårt för de flesta ledare, dock finns det ett undantag.

*Centerpartiet* är det enda parti där partiledaren under samtliga partibyten under den undersökta perioden har haft en högre procentsiffra i uppskattning för de tillträdande partiledarna än den avgående partiledaren hade i sitt sista val. Varför det är så är svårt att säga, det man dock kan se är att det inte har påverkat valresultatet nämnvärt. Vid val där man haft partiledarskiftet inom partiet syns det inte på valresultatet då det är inom enprocentsmarginalen från valet innan.

*Folkpartiets* Lars Leijonborgs procentsiffror (4%) vid tillträdet 1998, efter den mycket populära Bengt Westerberg, visar på de lägsta siffrorna under den undersökta perioden bland samtliga partibyten inom samtliga partier. Spår av detta syns i valresultatet då partiet fick 4,7 procent och annars befinner sig mer eller mindre kring 10 procent. Vi har kunnat konstatera att populär partiledare inte per automatik leder till bra valresultat men vi kan också bekräfta det som tidigare har nämnts i uppsatsen att en mindre populär partiledare kan dra ner partiets valresultat. Partiledareffekter är alltså större på den negativa sidan, det är större risk att en partiledare blir sänke för ett parti än att han blir röstvärvare.

Endast en partiledare har haft samma låga procenttal som Leijonborg och det är *Moderaternas* Bo Lundgren i sitt enda val 2002. Bo Lundgren efterträdde Carl Bildt som i sitt sista val hade 33 procent uppskattning, det är den högsta siffran i ett avslutningsval bland samtliga partier. Att de flesta partiledare brukar ha sin högsta popularitets-siffra i sitt sista val har redan nämnts men ett parti som inte följer denna trend är tidigare nämnda Socialdemokraterna. Socialdemokraternas partiledare har en lägre siffra i sitt sista val än i de föregående valen. Dock kan inga slutsatser dras om detta alltid är så då partiets partiledarskifte under den undersökta perioden är historiskt speciella. Vi har Olof Palmes sista val som vi inte vet om det skulle varit det sista under andra omständigheter och Ingvar Carlssons första val där han fick mycket höga uppskattningssiffror. Om Ingvar Carlsson tillträtt under andra omständigheter hade kanske även han följt trenden och börjat på en låg uppskattningssiffra för att därefter stiga och avsluta sitt val med höga siffror, men nu blev det tvärtom.

Under valet 1994 hade *Moderaternas* Carl Bildt 28 procent uppskattning mot till exempel *Socialdemokraternas* 7 procent (Ingvar Carlsson). I ett land där valen styrs av partiledarpopularitet och där valutgången är under partiledareffekter skulle man lite drastiskt kunna säga att detta skulle ha kunnat återspegla valresultatet. Men valår efter valår har det visat sig i de svenska valen att den mest uppskattade partiledaren inte är knuten till vilket parti som kommer att vinna det politiska valet. Varför Bildt var så populär men inte hans parti kan det finnas flera förklaringar till. En kan vara att han förekom mycket i media i samband med Balkankriget där han hade en framträdande roll i fredsförhandlingarna. 28 procent av *Moderaternas* väljare vid 94 års val röstade på partiet på grund av Bildt och inte för partiets politik. Bildts uppskattningssiffra stiger till valet 98, hela 33 procent uppskattar honom mer än partiet bland de egna partisympatisörerna, detta

mot Socialdemokraternas nyttillträdde Göran Perssons 6 procent i uppskattning. Detta syns dock inte nämnvärt i Moderaternas valresultat.

*Kristdemokraterna* håller sig inom ramen av de slutsatser som redan tagits fram i denna studie. Första valet för en partiledare inleds med en låg uppskattnings siffra och sista valet avslutas med hög. Även kristdemokraterna har haft en populär partiledare med hög uppskattningssiffra bland de egna partisympatisörerna. Det kan dock vara svårt att avgöra om det är en trend eller det enbart berodde på en specifik partiledare då Alf Svensson var partiledare under nästan hela den undersökta perioden. När det kommer till *Miljöpartiet* är det svårt att se någon trend då partiledarskiftet har inträffat mer frekvent mellan val än i de andra partierna. Vidare har vi inte resultat för lika många val som för de andra partier.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att vissa partier kan vara mer känsliga för partiledareffekter än andra. Det har konstaterats att Moderaternas och Vänsterpartiets partiledare är väldigt populära bland de egna partisympatisörerna. De har flest gånger haft en populärare partiledare än parti, det vill säga att deras partiledare har flest gånger kunnat vara potentiella röstvärvare. Moderaterna och Vänsterpartiet är de två partier som skulle kunna ses ligga i riskzon för framtida partiledareffekter. Men även Folkpartiet och Centerpartiet styrs av populära partiledare. Dessa partiers partiledarpopularitet har vid vissa val varit nära 35 procent, det vill säga så många procent av de egna partisympatisörerna uppskattar partiledaren mer än partiet och på så sätt röstar på partiet på grund av partiledaren och inte på grund av dess ideologi eller politiska sakfrågor. Fortsätter denna siffra att stiga i framtiden så att vi rör oss mot 50 procent kan det komma att spela en stor roll i val. Jag finner det oroväckande om så skulle bli fallet, att personligheter och inte ideologi och politik avgör hur ett land ska styras. I enighet med personaliseringsteorin skulle det kunna leda till att enskilda politikens betydelse blir viktigare än kollektivets. Det skulle kunna leda till förändring av valsysteem, nomineringsregler etc. Vilket kan leda till att enskilda politiker får mer personlig frihet att göra som de vill i politiken. Om vi skulle få ett politiskt system där enskilda politiker är viktigare än partiet skulle det påverka sättet de presenteras på i media och detta skulle kunna få effekter på debatten. Politik skulle kunna uppfattas som en tävling mellan enskilda individer snarare än organiserade kollektiva intressen.

Att det finns partier i det svenska partipolitiska systemet som har partiledare som är mycket uppskattade bland de egna partisympatisörerna går att konstatera och om denna trend fortsätter för dessa partier kan de i framtiden komma att få fler väljare som röstar på partiet för deras partiledare istället för deras politik. Det som dock inte har kunnat konstateras är att partier med mycket populära partiledare som till exempel Vänsterpartiet och Moderaterna skulle varit gynnade av partiledarens popularitet i val.

Efter att följt tendenser att rösta på Socialdemokraterna eller Moderaterna går det inte heller att finna klara och entydiga ökning eller minskningar varefter partiledaren blir mer eller mindre populär. Detta skulle man finna om det fanns en oberoende partiledareffekt på partivalet. Endast få enstaka exempel, som har redovisats ovan, på förändringar av röstnings sannolikheten återfinns. Det



vanligaste mönstret är istället oregelbundet svängande siffror både upp och ned vilket visar på att den eventuella partiledareffekten är väldigt liten.

Moderaterna har för det mesta i val befunnit sig strax under eller strax över 20 procent oavsett partiledaruppskattning. För Vänsterpartiet ligger valresultatets procentsiffra kring 5 procent oavsett partiledarpopularitet. Centerpartiet är ett parti där partiledaruppskattningen, beroende på partiledaren, har skiftat något mer än hos de andra partierna, men verken låg eller hög partiledaruppskattning verkar ha påverkat valresultatet. Valomgången 1991 var Olof Johanssons uppskattning 6 procent och partiet fick 8,5 procent i valresultat i jämförelse med valet 2006 där Maud Olofssons rekorduppskattning bland egna partisympatisörer låg på hela 35 procent och partiet fick 7,9 procent i valresultat.

Avslutningsvis kan vi konstatera att trots den mediala intensifieringen både av bevakningen av partiledaren men även rapporteringen om partiledarens betydelse som potentiellt dragplåster för partiet har partiledarnas inverkan på väljarnas partival, åtminstone i Sverige, inte ökat över tid. Partiledarnas betydelse som potentiella röstvärvare för sina partier har befunnit sig på en treprocentsnivå under de senaste decennierna. Partiledarens kompetens och personliga sida kommer långt ner på väljarnas rangordning av röstningsskäl, politikens innehåll är längst upp. Vidare finner man även ett resultat som tyder på att de direkta partiledareffekterna på partivalet är mycket begränsade bland svenska väljare. De procentsiffror som redovisas under hela den undersökta perioden tyder på att partiledaren har en betydligt mindre roll som röstvärvare. Detta borde ur ett demokratiskt perspektiv ses som ett bra och även önskvärt resultat i Sverige då de politiska partierna och sakfrågor bör vara huvudpersonerna. Den politiska traditionen har varit att ideologi och politiska sakfrågor har haft den centrala rollen i det politiska systemet och i valet. Personfaktorn är inte centralt röstningsskäl bland svenska väljare och någon uppåtgående trend finns inte.

Men frågan är om det går att avfärda resonemang om personaliseringens och individualiseringens betydelse och att det inte alls finns några tendenser till detta bland de svenska väljarna. Denna studie har visat att partiledarens betydelse som röstvärvare är mycket svag och begränsad men kanske något överraskande har studien även visat på att de negativa effekterna som en partiledare kan ha är betydligt större. Risken att en partiledare blir sänke för sitt parti är större än att han eller hon fungerar som röstvärvare. Kurvan för partiledarens potentiella effekt som röstavskräckare är inte avtagande utan svagt stigande. Vi kan finna partiledareffekter på den negativa sidan, det vill säga en partiledare kan inte värva röster till sitt parti med sin personliga popularitet, men däremot kan en partiledare avskräcka väljare från att rösta på hans parti om han inte är omtyckt.

Det som även har framkommit är att partiledare som röstningsskäl är vanligare bland den begränsade gruppen av väljare som byter parti mellan valen än bland stabila väljare. När de som byter parti mellan valen får motivera sitt handlande motiverar de ofta partiledaren som orsak till partibytet. Andelen partibytare som på en öppen fråga brukar nämna partiledaren som ett skäl till byte av parti rör sig kring 15 procent. Detta är en relativt hög siffra i dessa sammanhang. Om vår ambition är att undvika partiledareffekter i valen och om vi prioriterar sakfrågor och ideologi som en valfaktor borde vi då undvika att gruppen partibytare stiger.

Studien visar dock att denna grupp har stigit under de senaste åren och att det finns ett samband med otydligare gränser mellan partier och att människor lättare hamnar i gruppen partibytare.

Skulle vi röra oss mot en politik, som det ibland hävdas att vi gör, där vi inte kan se någon stor skillnad mellan hur partier driver politiska sakfrågor kan det leda till att partigränserna blir svagare. Detta skulle potentiellt kunna leda till att den ideologiska grunden tappar sitt fäste och fler människor hamnar i gruppen partibytare. Studier kring partiledareffekt från andra länder hävdar ofta att de svaga partigränserna i dessa länder leder till den starka och dominerande ställning som partiledaren får. Fallet Sverige tas ofta upp i de utländska studierna och många pekar på just den starka ideologiska förankringen i politiken och partiernas tydliga skiljelinjer som svar på de svaga partiledareffekterna i de svenska valresultaten.

Avslutningsvis kan vi säga att svenska partiledares popularitet spelar en viss roll för väljarnas partival. Betydelsen är inte så liten att den kan ignoreras men effekterna är inte heller så stora att vi kan hävda att de påverkar valresultaten. Effekterna är dock klart mindre än det framställs i massmedia och i den politiska debatten. Sett över tid verkar inte partiledarnas betydelse ha ökat. Partiledaren har betydelse som partisymbol och som förmedlare av sitt partis politik men partiledarens personliga politiska popularitet påverkar inte valresultatet i någon betydelsefull grad.

## 5 Sammanfattning

Ambitionen med denna studie har varit att belysa potentiella partiledareffekter i Sverige. I en tid när vi ständigt blir uppmanade av massmedier att rösta på den vi gillar mest personlighetsmässigt i olika tv-program skulle det inte vara konstigt om vi överför det tankesättet även till politiken. Min huvuduppgift har varit att undersöka om så är fallet och om vi kan finna några tendenser till partiledareffekter i de svenska valen. Jag har jobbat efter följande tre frågeställningar: *Påverkar partiledarnas personliga popularitet väljarnas val av parti och i förlängningen valresultatet? Har partiledarnas roll som röstvärvare bland väljare förstärkts över tid? och Är vissa politiska partier mer känsliga för partiledareffekter än andra?* För att kunna besvara mina frågeställningar har jag valt att göra en deskriptiv litteraturstudie från de svenska valundersökningarna under tidsperioden 1979 - 2006. Jag har främst använt mig av material där man mätt uppskattningen av partiet och partiledaren på samma skala sedan 1979 vilket har gjort det möjligt att analysera eventuella partiledareffekter över tid och att särskilja dem från röstningseffekter av partiernas popularitet. I tabell 4.1, som har fungerat som grund i mitt empiriska material, kunde man utläsa i vilken utsträckning partiledarna har varit mer populära än sina partier under perioden 1979-2006. Trots spekulationer om att partiledaren kan ha en stor betydelse och kan vara potentiellt dragplåster för partiet har partiledarnas inverkan på väljarnas partival, åtminstone i Sverige, inte ökat över tid. Vi har kunnat konstatera att populära partiledare inte per automatik leder till bra valresultat. Hög partiledarpopularitet leder inte till högt valresultat men däremot kan uppståndelsen kring partiledaren leda till att fler partisympatisörer uppskatta partiledaren mer än partiet. Vi kan dock finna partiledareffekter på den negativa sidan, det vill säga en partiledare kan inte värva röster till sitt parti med sin personliga popularitet men däremot kan en partiledare avskräcka väljare från att rösta på hans parti om han inte är omtyckt. Kurvan för partiledarens potentiella effekt som röstavskräckare är inte avtagande utan svagt stigande. Det går inte att förneka att Göran Perssons låga popularitetsiffror inte skulle ha påverkat Socialdemokraterna negativt då de fick de lägsta valresultaten under 9 val och ett resultat som faller utanför ramarna för vad partiet normalt brukar ha. Det går även att fastställa att vissa partier kan vara mer känsliga för partiledareffekter än andra. Det finns partier i det svenska partipolitiska systemet som har partiledare som är mycket uppskattade bland de egna partisympatisörerna, om denna trend fortsätter för dessa partier kan de i framtiden komma att få fler väljare som röstar på partiet för deras partiledare än för deras politik.

Det har konstaterats att Moderaternas och Vänsterpartiets partiledare är väldigt populära bland de egna sympatisörerna. De har flest gånger haft en populärare partiledare än parti, det vill säga att deras partiledare har flest gånger kunnat vara

potentiella röstvärvare. Moderaterna och Vänsterpartiet är de två partier som skulle kunna ses ligga i riskzon för framtida partiledareffekter. Det som dock inte har kunnat konstateras är att partier med mycket populära partiledare som till exempel Vänsterpartiet och Moderaterna skulle varit gynnade av partiledarens popularitet i val. Efter att följt tendenser att rösta på Socialdemokraterna eller Moderaterna går det inte heller att finna klara och uppenbara ökningar eller minskningar varefter partiledaren blir mer eller mindre populär. Jag har kunnat ta upp några fall där partiledarens popularitet utmärkt sig och även när partiets valresultat varit utmärkande men det är väldigt få fall och inte någon trend som går att bekräfta. Detta skulle man finna om det fanns en oberoende partiledareffekt på partivalet. Endast några få exempel på förändringar av röstnings sannolikheten återfinns.

Trots den intensiva mediala rapporteringen kring partiledarnas personliga betydelse för valresultatet och bevakningen av de som personer har deras roll som röstvärvare inte förstärkts över tid bland de svenska väljarna. Studien har bekräftat att direkta partiledareffekter på partivalet är mycket begränsade bland svenska väljare. Det man dock kan bekräfta är att partiledare som röstningsskäl är vanligare bland den begränsade gruppen partibytare än bland stabila väljare. När de som byter parti mellan valen får motivera sitt handlande motiverar de ofta partiledaren som orsak till partibytet. Det finns begränsade tendenser till partiledareffekter bland dessa väljare. Studien har även kunnat visa på att indirekta partiledareffekter på partivalet existerar i en begränsad omfattning. Partiledare som sitter under lång tid på sin post kan bidra till att långsiktiga och indirekta effekter kan uppstå. Det vill säga uppskattade partiledare kan över en längre period göra sitt parti mer populärt och på så sätt mer röstvinnande. Detta behöver dock inte bero på partiledaren som person utan det rör sig oftast om att de har fört en bra partipolitik och på så sätt uppnått popularitet. Detta innebär att vissa svaga tendenser till partiledareffekt finns indirekt och bland de väljare som byter parti mellan valen. Svenska partiledares popularitet spelar en begränsad roll för väljarnas partival. Betydelsen är inte så liten att den kan kallas obetydlig men effekterna är betydligt mindre än det framställs i massmedia och i viss politisk debatt. Sett över tid har partiledarnas betydelse inte ökat.

## 6 Referenser

Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, (2005) *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Andra upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.

Esaiasson, Peter, (1993) ”Hjältar, teknokrater och goda grannar. – svenska och amerikanska väljare tycker om sina politiska ledare” i Holmberg Sören - Weibull Lennart (red.) *Perspektiv på krisen*. s.23-45. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen

Esaiasson, Peter, (1985) *Partiledarena inför väljarna. Partiledarnas popularitet och betydelse för valresultatet*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

Gilljam, Mikael, (1987) *Väljare och val i Sverige*. Stockholm: Bonniers.

Holmberg, Sören - Weibull, Lennart, (2009) *Svensk höst. Trettiofyra kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

Holmberg, Sören - Weibull, Lennart (red). (2008) ”Svenska trender 1986- 2007. SOM-rapport 2008:19”.  
[http://www.som.gu.se/digitalAssets/1275/1275023\\_2008\\_svenska\\_trender\\_2007.pdf](http://www.som.gu.se/digitalAssets/1275/1275023_2008_svenska_trender_2007.pdf). 11 maj 2011.

Holmberg, Sören – Henrik, Oscarsson, (2004) *Väljare: Svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm: Nordstedts Juridik.

Holmberg, Sören, (2001) ”Föga populära partiledare” i Holmberg Sören och Weibull Lennart (red.) *Land, du välsignade?*. s. 129-141. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen

Holmberg, Sören, (2000) *Välja parti*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB.

Holmberg, Sören, (1984) *Väljare i förändring*. Stockholm: Liber Förlag.

Holmberg, Sören, (1981) *Svenska väljare*. Stockholm: Liber Förlag.

Hvitfelt, Håkan - Karvonen, Lauri, (2002) *Den personliga politiken*. Sundsvall: Demokratiinstitutet.

Karvonen, Lauri, (2007) ”The personalization of Politics. What does research tell us so far, and what further research is in order?”.  
<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/generalconference/pisa/papers/PP226.pdf>.  
11 maj 2011. Konferens: ”4th ECPR Conference”, Pisa, 6-8 September 2007.

King, Anthony, (2002) ”Do leaders’ personalities really matter?” i King Anthony (red). *Leaders’ personalities and the outcomes of democratic elections*. s. 1-44.  
Oxford: Oxford University Press.

Madestam, Jenny, (2009) *En kompispappa och en ytlig djuping. Partieliters ambivalenta partiledarideal*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen Stockholm universitet.

Oscarsson, Henrik – Sören, Holmberg, (2008) *Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Statistiska Centralbyrån, *Fakta om valundersökningen*,  
[http://www.scb.se/Pages/Standard\\_\\_\\_\\_104028.aspx](http://www.scb.se/Pages/Standard____104028.aspx). 11 maj 2011.

Svensk Nationell Datatjänst  
<http://snd.gu.se/>

Valforskningsprogrammet  
<http://www.valforskning.pol.gu.se/>

Valmyndigheten, *Tidigare val*,  
[http://www.val.se/tidigare\\_val/](http://www.val.se/tidigare_val/)